

PROLOOG DE NIEUWE BOEKIES

Ook op deze woensdagmiddag in de vroege lente van 1965 had mijn moeder van haar jongere zuster Mijntje weer wat tweedehands tijdschriften meegekregen. Het stapeltje dat ze in haar handen hield, leek wel dikker dan gewoonlijk.

Sinds enige tijd hielden de vrouwen in onze familie er een soort leeskring op na, een los circuit waarin de door de ene zuster, nicht of schoonzuster op de Haarlemmerdijk aangekochte leeswaar na gebruik werd doorgegeven aan de volgende, en zo verder. 'Boekies', dat was bij ons de gangbare benaming voor door een nietje bijeengehouden blaadjes papier met gedrukte tekst erop. Wat er aan boekies rondging tussen de vrouwen op het Bickerseiland - in die tijd een morsig, verscholen reepje Amsterdam, waar we met z'n allen dicht op elkaar woonden - was een kleine vaste selectie waarvan nooit werd afgeweken. Ik was toen negen, en als mijn moeder de wekelijkse lectuur in haar tas tussen de bloemkool, flessen melk en vla vandaan had gewurmd, wist ik inmiddels ongezien al wat er op het aanrecht neerplofte: de nieuwe, altijd in twee kolommen per pagina gedrukte nummers van *Avondlectuur voor de vrouw*, *Idylle* en *Doktersroman*, de laatste *Panorama*, de *Libelle* en de *Margriet*. Terwijl ik mijn vier sneetjes brood at, bladerde ik ze wel eens door, maar behalve soms een cartoon in de *Panorama* die ik dacht te begrijpen, vond ik in de boekies nooit iets van mijn gading.

Ook deze woensdagmiddag tegen halfeen zat ik, terwijl mijn moeder haar boodschappentas leeghaalde, aan de keukentafel te wachten op mijn brood. Zoals altijd als het niet

regende, wilde ik de slappe casinosneetjes zo snel mogelijk wegslikken om te kunnen gaan voetballen op het Bickersplein. Maar tegen haar gewoonte in zette mijn moeder zich niet meteen aan het Blue Band smeren. Ze had de tijdschriften - bovenop zag ik de *Margriet* liggen, onderop zag ik vanaf mijn stoel de herkenbare achterkant van een *Idylle* - nog steeds in haar handen, haar vingers omklemden krampachtig de stapel, alsof het een doos was waarin ze een vogeltje gevangen hield.

‘Honger,’ bromde ik.

‘Ja, je krijgt brood,’ zei mijn moeder. ‘Ik doe dik boter en hagelslag, wat je zo lekker vindt.’ Met een half ingehouden, scheve grijns die ik niet prettig vond, knikte ze naar het stapeltje. ‘Maar eerst moet ik dit effe kwijt. Anders legt het allemaal zo in de weg hiero...’

Ons donkere keukentje was inderdaad niet bepaald groot, maar nooit eerder had mijn moeder daar last gehad van een paar rondslingerende tijdschriften. Als ze moest wachten tot de aardappels gaar waren, zat ze vaak aan de keukentafel met geknepen ogen iets te lezen uit de stapel die dan uiteengevallen naast haar of op een andere stoel lag.

Zonder nog naar me te kijken liep ze weg, het pakje bladen stijf horizontaal tegen haar gebreide vest gedrukt. In het gangetje hoorde ik haar de piepende klink van de deur van onze enige slaapkamer, waar zowel mijn ouders’ bed als het mijne zich bevonden, naar beneden duwen.

Een moment later was ze terug. ‘Nou, gauw eten,’ zei ze. Ze ging voor het aanrecht staan en trok de broodzak zo onhandig open dat die scheurde. ‘Dan kan je lekker lang buiten spelen.’

Al na een paar dagen werd mijn moeder nonchalanter. Ze hield de nieuwe, onbekende boekies niet langer verborgen

onder hun tweepersoonsbed - waar ik ze later op diezelfde woensdagmiddag al had gevonden toen ik de tot op de grond hangende sprei even optilde. In de namiddag, als ze nog niet aan het eten hoefde te beginnen, zag ik hoe ze er onderuitgezakt in een leunstoel in zat te lezen en daar volledig in opging. Als ik haar, al lego bouwend of voetbalplaatjes plakkend, iets vroeg, moest ik dat een paar keer herhalen voor ze geërgerd reageerde, als iemand die wordt gestoord tijdens een dutje. Nooit las ze meer in een *Avondlectuur* of *Libelle*, ze leek alleen nog belangstelling te hebben voor de vier of vijf nieuwe boekjes die ze van tante Mijntje te leen had gekregen. Qua formaat, belettering en slapte van de kaft leken die veel op de damesromannetjes. Maar op de omslagen las ik woorden die ik steeds maar met mijn lippen spelde zonder ze te begrijpen: 'Ontembare passie', 'Zinderende lusten', 'Gevaarlijke driften'. En op elk ervan stond boven de titel in grote, zilverkleurige krulletters: 'FELREALISTISCHE ROMAN VOOR VOLWASSEN LEZERS!'

De nieuwe bladen die mijn moeder zo in beslag namen, wekten niet zozeer nieuwsgierigheid in me op, als wel onbehagen. Als ik tijdens haar leessessies naar haar loerde, trof ik niet, zoals ik gewend was, haar vale, slaperige gezicht waarin de oogleden telkens lodderig omlaagzakten. Nee, mijn lezende moeder zag er nu heel anders uit: ik zag een voorhoofd met rode vlekken, kraaloogjes als kleine felle lampjes op de bladzijde gericht, boventanden die op een onderlip beten en, lager, een slap, in de plooiën van de diepe stoel gevouwen lijf dat het benauwd leek te hebben. Als ik mijn moeder in deze staat observeerde, als ik zag hoe ver verwijderd ze leek te zijn geraakt van onze huiskamer, van het kindertelevisieprogramma dat op flink volume aanstond, van de stortregenbui in de gracht buiten ons raam -

van míj, dan steeg er een donkere angst op uit mijn buik, en wendde ik me snel weer van haar af.

Eén keer, toen mijn moeder naar de wc was gegaan en het blad dat ze aan het lezen was opengeslagen op de lage tafel had laten liggen, was ik er, niet tegengehouden maar juist voortgestuwd door mijn weerzin, trillend op toe gelopen. Maar vóór ik mijn van de spanning tranende ogen had kunnen droogknippen, hoorde ik haar doortrekken en haastte ik me weer naar de grote tafel, waar mijn voetbalalbum lag. En waar ik plotseling opluchting voelde dat ik niets had gezien.

Ook al had mijn moeder me niet verboden de nieuwe bladen in te kijken - ze had er zelfs nooit een woord over gezegd, en ik durfde er niets over te vragen -, het idee was in mij ontstaan dat die een groot gevaar voor me vertegenwoordigden, dat ik geen kennis van hun inhoud zou moeten nemen omdat ik in tegenstelling tot mijn moeder vast niet bestand zou zijn tegen hun beheksende effect.

Op zaterdagavond mocht ik sinds enige tijd officieel tot half-tien opblijven bij de tv. En als er een film gaande was die later eindigde, lieten mijn ouders me die meestal wel afkijken. Zeker als ze zelf door het verhaal waren meegevoerd en nog even niet gestoord wilden worden door de consternatie van mijn naar bed gaan.

Die zaterdagavond waren mijn vader en ik al bij het vroege testbeeld voor het tv-meubel gaan zitten, hij in een leunstoel, ik op de grond voor zijn in nylonsocken gestoken voeten. De weeë, licht zilte geur die daarvan loskwam als hij ze over elkaar wreef, was me nooit onaangenaam. Ik werd er rustig van, dromerig soms. Het was inmiddels kwart voor tien. Elkaar steeds de zak zoute pinda's aangevend, keken

mijn vader en ik naar een show van Wim Sonneveld.

Mijn moeder lag ineengekrompen onder een deken op de bank. Ik had haar nooit anders meegemaakt dan lijdend aan plotseling opkomende, hevige maagpijnen, en ook vanavond kwam er zo nu en dan een klaaglijke kreun uit haar los. Haar ogen waren gesloten, haar gezicht, half in een sierkussentje verzonken, was vertrokken tot een getergde grimas. Op de lage tafel naast haar stond een halfvol glas lauwe melk.

Veruit de meeste van de grappen begreep ik niet. Maar om te voorkomen dat mijn vader opeens zou inzien dat dit programma natuurlijk niets voor zijn negenjarige zoon was en me naar bed zou sturen, liet ik steeds een hartelijke lach horen als Sonneveld een raar gezicht trok of een lollig stemmetje opzette. Van achter mij verscheen boven mijn hoofd gedurig een wolk rook van mijn vaders zware sjekkies. Af en toen hoorde ik hem grinniken, en soms maakte hij een opmerking, of legde hij me kort iets uit.

‘De voetbalpool, wonnen wij die maar een keer, hè?’

‘Nu praat hij Limburgs.’

‘Lonken, dat betekent dat ze wil dat de mannen naar haar kijken.’

Maar opeens drong het tot me door dat dit al enige tijd niet gebeurd was. Ondanks de uitbundige grappenmakerij van Sonneveld en de bulderende lachsalvo's van zijn publiek, was het achter mij helemaal stil geworden. Rookwolken bleven uit en de zak pinda's was ook al een tijdje niet mijn kant op gekomen. Meteen wist ik wat er aan de hand was. Het zou niet de eerste keer zijn dat op zo'n zaterdagavond allebei mijn ouders in slaap waren gesukkeld, en ik in mijn eentje van de tv moest genieten. Ik draaide me om, in de zekerheid mijn vader met gesloten ogen in zijn stoel te zien zitten, zijn hoofd achter- of voorovergeknikt.

Maar zijn hoofd bleek op dit moment helemaal niet zichtbaar vanaf mijn plaats op de grond; dat ging namelijk verborgen achter papier. Hij had het tijdschrift omgevouwen bij de nietjes, zodat de voorkant grotendeels bedekt werd door een pagina met tekst. Maar in een vrij gebleven hoekje boven aan het omslag kon ik nog net een paar glimmende krulletters ontwaren: ‘... VOOR VOLW...’

Mijn vader zat te lezen.

Tijdens het laatste deel van de Wim Sonneveld-show keek ik zo nu en dan achterom, in de hoop mijn vader weer in een normale tv-houding aan te treffen. Maar iedere keer werd ik teleurgesteld en bleef hij het blad met beide handen op een klein stukje van zijn ogen houden. Het enige aan hem wat tijdens het lezen bewoog was zijn borstkas, die door een onrustige ademhaling op en neer werd gestuwd. Eén keer zag ik hem de bladzijde omslaan, maar ook in die twee seconden wierp hij niet een snelle blik op de tv, op mij, of - misprijzend, zoals gewoonlijk - op zijn slapende vrouw. En evenmin maakte hij van de onderbreking gebruik om zijn shag te pakken, terwijl ik toch nooit anders had meegemaakt dan dat hij tijdens zo'n tv-avond ononderbroken draaide en rookte. Nee, ook bij dat omslaan bleef zijn gezicht geheel verscholen achter het nieuwe boekje van tante Mijntje.

Ik staarde nog wel naar de televisie, en het geluid daarvan kwam nog wel mijn oren binnen, maar ik nam niets meer van Sonneveld in me op.

De beklemmende angst die ik de laatste dagen had gevoeld als ik mijn moeder's middags in die nieuwe, onbekende staat van afwezigheid in de bladen zag lezen, raakte ik al gauw kwijt als mijn vader om kwart voor zes was thuisgekomen uit de confectiefabriek. Dan was alles meteen weer

herkenbaar, vertrouwd en geruststellend. Het blad waarin mijn moeder had zitten lezen was uit de huiskamer verdwenen. Het dikke tafelkleed was voor de helft bedekt met het gele eetzeiltje, onze drie borden stonden te wachten op andijvie, aardappels en karbonade. En tussen mijn ouders heerste zoals altijd die onuitgesproken, maar voor mij scherp voelbare spanning van een ruzie die elk moment kon losbarsten.

Voor het eerst in tijden had ik bij het eten niet zitten verlangen naar een snel einde van de maaltijd. Ik had me juist gekoesterd in die spanning, in de alledaagsheid ervan, in de normaliteit van de onverslijtbare, staalharde vijandschap tussen mijn ouders, waarop ze tijdens het kwartier dat ze aan tafel dicht bij elkaar moesten vertoeven, allebei hun slechte gebit zaten stuk te bijten. Door die bekende, drukkende sfeer kon ik de effecten van de nieuwe boekies op mijn moeder van me afzetten en kwam ik weer tot mezelf. De aanwezigheid van mijn vader bracht alles tot rust; als hij erbij was gekomen, namen de gewone spoken weer bezit van ons huis, en joegen daarmee dat nieuwe weg.

Maar ik had me vergist, zag ik in. Zo verdoofd als hij nu achter me zat te lezen in het boekie van tante Mijntje - ik had geen idee waar hij het vandaan had gehaald -, leek mijn vader, precies zoals mijn moeder was overkomen, óók door een boze kracht te worden beheerst, was ook hij door het boekie onbereikbaar geworden. Mijn vader nog wel, die ik nooit met andere lectuur in zijn handen had gezien dan het *Nieuws van de Dag* en, om aan mij voor te lezen, *Dik Trom en zijn dorpsgenoten*. De angst was terug, verdubbeld in hevigheid.

'Haal het doek maar op,' zong Wim Sonneveld met wijd gespreide armen, 'doe het licht maar aan...'

De show was ten einde gekomen, de aftiteling begon over

het scherm te lopen. Met schrik zag ik dat het al halfelf was. Behalve op oudejaarsavond was ik nog nooit zo laat opgebleven. Ik stond op van de vloer, me omhoogduwend op de losliggende glazen plaat van de lage tafel, daarbij zo luidruchtig stommelend dat ik mijn vaders aandacht zou krijgen. Maar die bleef verwoed doorlezen en ik dacht zelfs te zien dat hij het blad iets dichterbij zijn gezicht bracht, om wat er allemaal buiten de randen van de bladzijden bestond uit te sluiten.

Ik schudde voorzichtig aan zijn knie. ‘Het is nou afgelopen op de televisie...’ zei ik zacht. ‘Moet naar bed...’

Met bewegingen zo abrupt en woest dat mijn hart ervan op hol sloeg, trok mijn vader het blad voor zijn ogen weg en schokte overeind in zijn stoel.

‘Wát?’ Met panisch opengesperde ogen keek hij me aan, alsof mijn gezicht door het avondje televisiekijken monsterachtig verminkt was geraakt.

‘Moenabed,’ herhaalde ik. ‘Halfelf al...’

‘Hè? Halfélf?’ Mijn vader keek op zijn horloge. Op zijn gezicht begonnen de normale trekken weer door te breken. Zijn blik sprong naar het boekje. Terwijl hij opstond, duwde hij het zo diep weg in de spleet tussen het stoelkussen en de brede leuning dat alleen nog een smal randje papier te zien was. ‘Heel gauw je pyjama aan.’ Aan mijn hoofd duwde hij me in de richting van de deur, en zijn hand bleef op mijn achterhoofd terwijl hij met me meeliep naar de slaapkamer. Op twee meter afstand van hun bed stond daar het mijne. Mijn vader knipte het grote licht aan.

‘Nou, kom op, áán die pyjama en erin. Tandendoetsen slaan we een keertje over, het is véél te laat geworden.’

Nooit had ik hem zo kortaf en ongeduldig gehoord. Het naar bed brengen – iedere avond door hem, nooit door mijn

moeder - was zolang ik me kon herinneren een moment van warme intimiteit geweest, van vragen en antwoorden, van plagerijen en geintjes. Het gefronste, jachtige gezicht dat hij nu had, hoorde daar niet bij. Ik had hem net bij de televisie eerder moeten waarschuwen, bedacht ik schuld bewust. Nu dacht hij natuurlijk dat ik misbruik had gemaakt van dat geboeide lezen van hem. Zo snel mogelijk trok ik mijn pyjama aan en durfde niet te zeggen dat ik eigenlijk nog moest plassen.

Terwijl ik de dekens over me heen trok, ging het licht uit.

‘Truste,’ zei mijn vader.

‘Truste,’ antwoordde ik. Maar hij was al weggelopen.

Op mijn rug liggend begon ik, zoals ik elke avond deed, te tellen op de cadans van mijn nog niet tot rust gekomen hartslag, elke bonk een cijfer. Tot twintig en dan weer terug, waarbij ik als ik bij nul kwam altijd een kort moment ongerustheid voelde of ik daarmee mijn hart niet zou stopzetten. Deze keer probeerde ik de telwoorden binnen in mij zo hard mogelijk te laten galmen, om niet te denken aan het gedrag van mijn vader en om mijn blaas minder te voelen. Uit de spleet in de deuropening kwam een flauw afschijnsel van het licht in de woonkamer, dat via de glas-in-loodruitjes van de deur daar in het gangetje viel. Al tellende keek ik naar de schaduwfiguren op het plafond. Af en toe zette ik onwillekeurig mijn oren op scherp. Dan kon ik als een zacht geneurie de modulaties van een stem uit de tv horen.

Ik wilde het liefst zo snel mogelijk in slaap vallen, zodat ik deze avond achter me kon laten, het morgen zou worden, zondagochtend, en het bij het wekelijkse douchen samen met mijn vader allemaal zeker weer gewoon zou zijn. Maar juist het zoeken naar de slaap bleef me klaarwakker houden. Toen

ik voor de zoveelste keer bij nul was aangekomen, draaide ik me op mijn zij, mijn gezicht naar de lichtspleet gewend.

Die er niet meer was. Ik knipperde met mijn ogen, kwam omhoog op mijn elleboog, maar zag aan de andere kant van de kamer geen licht meer. Ook de deur op een kier zag ik niet, niet de muur waarin die deur zat, niet het grote bed van mijn ouders dat tegen die muur aan stond geschoven. Ik zag niets dan duisternis.

Ik draaide me weer op mijn rug, niet-begrijpend wat dit te betekenen had, nog angstiger dan ik al was geweest. Aan de andere kant van de kamer kwam van boven de gordijnrails wat van de lenteavondgloed achter het raam door. Op die plek richtte ik mijn blik. Ik luisterde scherp, maar hoorde geen enkel geluid meer: mijn vader moest de televisie hebben uitgezet.

Opgelucht haalde ik adem, omdat ik opeens begreep dat het inmiddels zo laat was geworden dat mijn ouders nu natuurlijk ook naar bed gingen. Ze hadden het licht in de woonkamer uitgedaan, en dat in het gangetje en de wc zou binnen een paar seconden aanspringen. Van dat moment kon ik gebruikmaken om even de slaapkamer uit te stappen en de plens urine te lozen die me zo kwelde. Ik nam me voor daarbij met geknepen ogen te spelen dat ik nog half in slaap was, zodat ik niet zou hoeven praten. Na me weer naar de deur te hebben gedraaid, wurmde ik de dekens alvast los en ging liggen wachten op plotseling hel licht uit de kier.

Drie, vier... Het tellen in mijn hoofd was onbewust doorgegaan. Bij twintig was het nog steeds helemaal donker en stil in huis.

De angst had me uit bed weten te jagen en, ook al sribbelde ik nog zo tegen, naar de slaapkamerdeur gesleurd. Daar